

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM BÉKEELŐKÉSZÍTŐ TEVÉKENYSÉGE MAGYARORSZÁGON 1945–1946

A második világháborút lezáró párizsi békeszerződések nemzetközi és magyar vonatkozásait a történeti szakirodalom részletesen feltárta. Számos publikáció áll rendelkezésünkre a békeszerződéseket összeállító Külügyminiszterek Tanácsa tevékenységéről, a döntéseket befolyásoló elképzelésekről, valamint a magyar békeelőkészítés legfontosabb eseményeiről.¹

Jelen tanulmány a magyar békeelőkészítés egy szűkebb területének, a Honvédelmi Minisztérium békeelőkészítő tevékenységének (1945 július–1946 augusztus) bemutatását tűzte ki céljául. Úgy vélem, hogy ezek az ismeretek egyrészt elősegítik a békeelőkészítés árnyaltabb megítélését, másrészt az akkor megfogalmazott – Magyarország biztonságára, hadseregére vonatkozó – elképzelések tanulságokkal szolgálhatnak a napjainkban formálódó, új katonapolitikai elgondolásokhoz is.

A magyar kormány a béketárgyalásokra való felkészülés céljából 1945. június 1-jén megalakította a Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályát. Feladata volt, hogy állami vonalon megszervezze és koordinálja a békeszerződéssel kapcsolatos munkálatokat, dokumentációt gyűjtsön, memorandumokat, javaslatokat dolgozzon ki. Az osztály élére Kertész Istvánt nevezték ki, aki a háború alatt a Külügyminisztérium németellenes, angolszász orientációjú csoportjához tartozott és 1942–43-ban – a minisztérium részéről – részt vett a Kállay-kormány által kezdeményezett békeelőkészítő munkálatokban.

Véleménye szerint a békeelőkészítéssel kapcsolatban a magyar kormány legfontosabb feladata a trianoni békeszerződés megismétlődésének a megakadályozása. Úgy gondolta, hogy a béketárgyalásokon nem a vesztesek felelősségre vonásáról, megbüntetéséről lesz szó, hanem általános európai rendezésről, melynek kapcsán a tartós béke megteremtése céljából figyelembe veszik a közép-európai államok, így Magyarország érdekeit is. Kertész, szem előtt tartva a reálpolitikai lehetőségeket, a magyar érdekek érvényesítéséhez elengedhetetlenül szükségesnek látta a Szovjetunióval való szoros gazdasági és politikai együttműködést. A térség politikai stabilitásának fenntartását csak a nagyhatalmak szoros együttműködésével tartotta lehetségesnek. Ebben az Egyesült Államok döntő politikai szerepével számolt.²

A Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztálya fontosnak vélte a fegyverszüneti szerződések maradéktalan végrehajtását, annak bizonyosságául, hogy Magyarország képes és hajlandó a megkívánt demokratikus politikai irányelveket megvalósítani. Magyarország azonban nem mondhat le az egységes Magyarország érdekeinek képviseléről, a Trianon okozta hátrányok bemutatásáról s nem vállalhatja a közép-európai bűnbak szerepét. Hiszen – mint az a „Hozzászólás a békeelőkészítő

¹ Balogh Sándor: A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–1947. Bp., 1982.; Fülöp Mihály: A Külügyminiszterek Tanácsa és a magyar békeszerződés. *Külpolitika*, 1985. 4. sz., 124–156. o.; uő: A Sebestyén-misszió. *Világtörténet*, 1987. 3. sz., 141–176. o.; Juhász Gyula: Út a párizsi békéhez. *Társadalmi Szemle*, 1989. 8–9. sz., 13–18. o.; Vida István: A magyar békeszerződés területi kérdései. *História*, 1987. 1. sz., 26–29. o.

² Fülöp: *Világtörténet*, i.m. 149. o.; Vida: i.m. 26. o.

elgondolásokhoz” c. memorandumban megfogalmazódott³ – a történekekért nem egyedül Magyarország a felelős: „Ha a magyarságnak az elmúlt 25 évért kell bűnhődnie, úgy tudni kell azt is, hogy az előző rendszert az európai ellenforradalom fegyveres koalíciója hozta létre. Trianonnal pedig az első világháborúban való részvétel mellett a Magyar Tanácsköztársaság kísérletét is büntették. A magyar demokráciának mindezért méltányos jóvátétel jár és nem vállalhatja egymaga az ódi-umot ezért a politikáért, amelyben a külső erők döntő módon érvényesültek.”

Az osztály ezen alapelvekre támaszkodva kezdte meg a magyar békeelőkészítés szervezését. A Honvédelmi Minisztériumba küldött első átiratukban arról kértek tájékoztatást, hogy 1944. október 15. után a m. kir. honvédségnek milyen alakulatai álltak át a Szövetséges Nagyhatalmakhoz és mi volt ennek a jelentősége a szövetségesek győzelmében.

Vörös János honvédelmi miniszter Rakovszky György altábornagyot bízta meg – közvetlen alárendeltségében – a honvédség békeelőkészítő munkálatainak irányításával, illetve azzal, hogy kapcsolatot tartson a Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályával.⁴

A Tájékoztatót 1945. július 17-én küldték el,⁵ melyben igyekeztek bemutatni azt a kiszolgáltatottságot, amelynek eredményeképpen Magyarország – a német nyomásnak engedve – belesodródott a háborúba, továbbá megpróbálták bizonyítani, hogy ebben a háborúban végig kis erővel vett részt és szabotálta azt. Ez a szabotá-
lás vezetett Magyarország német megszállásához, a Szövetségesek győzelméhez és a háború gyors befejezéséhez.

A német befolyás érvényesülésének és az október 15-i átállás sikertelenségének magyarázatát a német származású magyar politikai és katonai vezetők árulásában látták. Ugyanakkor elmarasztalták a Szövetséges Hatalmak politikáját, mert sem a háborút megelőző időben, sem a háború első éveiben „... Magyarország felé pozitív tényekben megnyilvánuló megértő magatartást nem tanúsítottak.”

A szabotálás és a hadászati előnyök biztosításának tényét a következő érvekkel igyekeztek alátámasztani. „A kényszer alatt álló nemzet lelkileg sem vállalta a háborút, a magyar katona ösztönösen érezte, hogy olyan népek ellen kényszerítik harcra, mely neki a múltban sem volt ellensége s olyan érdekekért küzd, melyhez neki semmi köze. A háborút a nemzet megsabotálta, úgy ahogy az neki módjában volt. Megsabotálta a kormányzat azzal, hogy a haderőnek csak bizonyos hányadát engedte az arcvonalba. Megsabotálta a katonai felső vezetés, mert kockázatot sohasem vállalt, és főképpen megsabotálta a katonai alsó vezetés, amely soha nem akart »német ágyúöntelék« lenni. Ez a magyarázata annak, hogy a magyar csapatok nem fejtettek ki ellenállást s lényegesen kisebb katonai teljesítményeket mutattak fel az első világháborúhoz képest. ...Bármely orosz katonai vezető megerősítheti azt a tényt, hogy a magyar csapatok által tartott szakaszok képezték az arcvonal puha részét, ahol komoly ellenállás nélküli áttörések és a német arcvonalrészek felsodródása vált lehetővé, s ez nem egy hadászati sikernek nyitott utat.”

3 A Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályának tájékoztatója a Honvédelmi Minisztérium számára, 1945. augusztus 1-jén. Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Honvédelmi Minisztérium (HM) Békeelőkészítő csoport iratai (Bée. csop. I) A/V/2. 7-8. o.

4 Rakovszky György (1892–1962) 1945 nyarától irányította a HM békeelőkészítő munkálatait. 1945 végén helyezték nyugállományba. HL HM 1947. eln. 20 611.

5 „Magyar hadsereg magatartása 1944. október 15-től a háború végéig.” HL HM Bée. csop. I. A/I.

Az 1. magyar hadsereg visszavonását (Stanislaui körzetéből a Kárpátok vonalára) és a hágók megnyitását az orosz csapatok előtt a Vörös Hadseregnek nyújtott konkrét hadászati előnyök biztosításaként említették. Ugyanígy hadászati előnynyújtásnak értékelték a 2. magyar hadsereg visszavonulását a Tisza vonaláig, s az ennek során történt átállásokat.

Ennek következménye az volt, hogy a hadseregnek csak töredékei jutottak el a visszavonási körzetekbe. Így a „kétes kimenetelű debreceni csata a Vörös Hadsereg javára dőlt el és a tokaji, polgári, tiszafüredi, szolnoki Tisza-átjárók gyors elfoglalása lehetővé vált, ami meghozta a Tisza-védelem felborításának hadászati lehetőségét.”

A Tájékoztató befejezésképpen megállapította, hogy a „magyar haderő 1944 végi és 1945 eleji magatartása lényegesen hozzájárult a háború gyors befejezéséhez, mert egy elkeseredett, komoly ellenállás esetén csak jóval később következhetett volna be, mert alkalom nyílt volna a német vezetésnek hatékony ellenrendszabályok végrehajtására...”

A Külügyminisztérium július 30-i jegyzékében újabb adatokat kért a honvédség demokratikus átalakításának üteméről, az újjáépítésben való részvételről, a második világháború alatti szabotázsokról, átállásokról, a katonai ellenállásban való részvételről.⁶ A választervezetek összeállítása – 1945 őszéig – a Békeelőkészítő Csoport tevékenységének fő részét képezte.⁷

A honvédelmi tárca Magyarország új, jövőbeli határaitól vallott elképzeléseit Vörös János honvédelmi miniszter augusztus 13-i átiratában ismertette a Külügyminisztérium vezetőivel.⁸ A miniszter véleménye szerint a trianoni határok kijelölésénél a katonai szempontok játszották a legfontosabb szerepet: Magyarország szomszédai felvonulási területeket, hídfőket kaptak egy koncentrikus támadás megvalósításához. Vörös helyzetértékelése alapján – miszerint a Duna-medence a Szovjetunió „érdekerülete” lett s a béke fenntartását fegyveres erejével garantálja – szükségtelemmé vált a hadászati elvek alapján megállapított trianoni határok meghagyása. A demokratikus Magyarország „lemondott a revíziós ábrándozásokról s reálpolitikát csinál és az őszinte megbékélést keresi szomszédaival.” Ezért a határok újbóli megvonásánál a néprajzi elvek figyelembevételét és az igazságosság elvének érvényesítését ajánlotta.

Csehszlovákia esetében a pozsonyi, az ipolysági és az Alföldre vezető völgykijáratok, hídfők megszüntetését, valamint a magyarlakta Bodroghöz visszacsatolását kérte.

⁶ A felsoroltakon kívül tájékoztatást kértek még a háború kitörése óta megindított hűtlenségi perekéről, valamint arról, hogy milyen csapatok küzdöttek az ország határainak elhagyása után az orosz csapatok ellen. Mivel – Gyöngyösi külügyminiszter szerint – „... ez utóbbi körülmény tudvalevőleg orosz részről velünk szemben hangoztatott legnyomatókosabb szemrehányás”. HL HM Bée. csop. i. A/2.

⁷ A honvédség demokratikus átalakítására vonatkozó intézkedéseket a HM 1945. szeptember 4-én juttatta el a Külügyminisztériumnak. Ebben összesen 34 olyan intézkedésről tudósítottak, amellyel a hadsereg demokratikus jellegét biztosították. Ezek közül a legfontosabbak: az igazoló eljárások, a Szolgálati Szabályzat módosítása, a honvéd alakulatok új elnevezése, a demokratikus tevékenységek jutalmazása, a zsidótörvények hatályon kívül helyezése, a hivatásos tiszti- és tiszthelyettesi kar demokratizálására tanfolyamok felállítása, a csendőrség megszüntetése, új katonai büntető törvénykönyv bevezetése, kulturális és oktató osztály felállítása, stb. Október 8-án a honvédség újjáépítő munkájáról és az 1944. október 15. utáni átállásokról küldtek el összefoglaló kimutatást a Külügyminisztériumnak. Új Magyar Központi Levéltár, Külügyminisztérium, Békeelőkészítő Osztály, XIX-J-1 a.; HL HM 1945. Bée. csop. i. 39 778.

⁸ „Javaslat Magyarország határainak új megvonásához.” (Katonai szempontok) HL HM 1945. Bée. csop. i. 34 534.

Románia viszonylatában a Bihar-hegység vízválasztójára telepített határvonalat tartotta kielégítőnek, amely „... mindkét országra egyforma hadászati előnyöket és hátrányokat biztosít, amellet, hogy néprajzilag s gazdaságilag Magyarország számára jelentős előnyöket biztosít. Ily módon sajnos a Székelyföld kívül maradna, de ezen segíteni nem lehet”.

Jugoszláviával kapcsolatban a Baranyai-háromszög likvidálását és a muraközi hídfőnek a természetes Mura-vonalra való visszavételét fogalmazta meg.

Az osztrák határvonal kialakításánál – határőrizeti szempontokból – Ausztria részéről kívánatosnak tartotta a Fertő-tótól keletre eső területek átengedését.

A miniszter csak ezen magyar igények elfogadása esetén tartotta lehetségesnek a béke és az együttműködés megvalósítását a közép-európai országok között. Amennyiben a szomszédos államok a fenti követelések elől elzárkóznának, úgy – véleménye szerint – nyilvánvalóvá válna, hogy „... ezt minden ellentétes nyilatkozatok dacára katonai okokból cselekednék, hogy ennek célja a hadászati előnyök s ezáltal Magyarország fenyegetésének állandósítása, ami a Duna-medence megbékítését a jövőben is lehetetlenné tenné”.

Az eddig elmondottakból megállapítható, hogy a Honvédelmi Minisztérium békeelőkészítő tevékenysége 1945 őszéig lényegében Magyarország háborús felelősségének csökkentésére, a hadsereg demokratikus jellegének hangsúlyozott bemutatására és a határkérdéssel kapcsolatos álláspont kifejtésére koncentrált. Önálló, a békeelőkészítés egészére vonatkozó tervek, elgondolások még nem születtek, a békeelőkészítő munka – lényegében – a Külügyminisztérium kérdéseire történő válaszadást jelentette. Változás akkor következett be, amikor 1945. november 15-én megalakították a Honvédelmi Minisztérium szervezetében működő Békeelőkészítő Osztályt.⁹ (Továbbra is a miniszter közvetlen alárendeltségében.) Élére – a katonai ellenállásban részt vett – Szemes István ezredest nevezték ki.¹⁰ Vezetésével hamarosan megalakult a Békeelőkészítő Bizottság, melynek feladata különböző tervezetek, memorandumok kidolgozása, valamint szakértői vélemények készítése volt. A Bizottság a következő személyekből tevődött össze:¹¹

⁹ A Honvédelmi Minisztérium új szervezési- és állománytáblázatát 1945. október 29-én adták ki és november 15-ével lépett életbe. A Békeelőkészítő Osztály szervezete a következő volt: 1 tábornok, 1 ezredes és 3 polgári alkalmazott. HL HM 1945. eln. 42 860.

¹⁰ Szemes István ezredes (1906–1953). A katonai ellenállásban való részvételéért a nyilasok Sopronkőhidára szállították. A bajorországi deportálásból 1945 nyarán tért vissza Magyarországra. 1945 augusztustól vett részt a hadsereg békeelőkészítő munkájában. 1947-ben – az osztály megszűnése után – a Külügyminisztériumban a Honvédelmi Minisztérium képviselője. 1947-ben Franciaországba távozik. HL HM 1947. eln. 20 611.; *Almásy Pál*: Sopronkőhidai napló. Budapest, 1984. 280. o.

¹¹ Belezna István vezérőrnagy (1909–1950). Részt vett a katonai ellenállási mozgalomban, a Magyar Front katonai tervének kidolgozója. 1946-ban a HM Katonai Osztály vezetője. 1947. április 1-től anyagi csoportfőnök, július 1-jével vezérőrnagy. 1950-ben szervezkedés és kémkedés vádjával letartóztatják. A Súlyom-per másodrendű vádlottjaként végezték ki. HL HM 1947. eln. 12 843.

Czebe Jenő vk. alezredes (1914–1949). 1945 áprilistól teljesített szolgálatot a HM Személyügyi osztályán. 1947 őszétől 1948 őszéig a csehszlovák-magyar, 1948 szeptemberben pedig a szovjet-magyar határmegállapító bizottságban dolgozott. 1949. február 26-án – kémkedés vádjával – a Katonapolitikai osztály letartóztatta. Kijhallgatása során szökést kísérelt meg, s 1949. június 7-én a Gellért-téren – menekülés közben – lelőtték. HL Budapesti Katonai Törvényszék, 848/1949.

Csonka Béla hmtk. ezredes. 1945 nyaratól szolgált az új, demokratikus hadseregben. 1945 őszétől az Ipari Felszámoló Csoport, majd az Anyagi Csoportfőnökség Anyagellenőrző Alcsoportjának vezetője. 1947 nyarán nyugállományba helyezték. HL HM 1945. 42 860.; HM 1946. eln. 16 914.

Schultheisz István vk. ezredes. 1945 őszétől a HM Szervezési osztály vezetője. 1947 augusztusától a 3. honvéd kerület parancsnoka. 1947. október 18-án – közellátási kihágás miatt – felmentik beosztásából, majd hamarosan nyugdíjazták. HL HM 1945. eln. 48 638.; HM 1948. eln. 5661.

Beleznay István vk. ezredes, katonai szakértő; Czebe Jenő vk. alezredes a Békeelőkészítő Osztályhoz tartósan vezényelt személyügyi és hadifogolyügyekben illetékes szakértő; Csonka Béla htmk. ezredes, ipari szakértő; Schultheisz István vk. ezredes, a szervezési ügyek szakértője; Tömössy Ferenc vk. ezredes, a közlekedésügyek szakértője és Visy Ferenc vk. ezredes.

A Bizottság – a békeelőkészítésre vonatkozó – első átfogó javaslatát november végén ismertette a kormány és a pártok vezetőivel.¹² Felvázolták a trianoni határok keletkezésének okait, történetét, az ellenforradalmi rendszer – e határok megszüntetésére irányuló – külpolitikáját, a közép-európai államok Magyarország ellen irányuló katonapolitikáját és a magyar állam katonai kiszolgáltatottságát. A trianoni békeszerződés legfőbb hibájának azt tartották, hogy megszüntette Közép-Európában „... a központi fekvésű erős és nagykorú, hatalmi politikájánál fogva kiegyensúlyozni képes Magyarország pozícióját, helyébe ültetve egy laza katonai koalíciót, melynek érdekcéljai nem a természetes kiegyensúlyozás felé, hanem Magyarország elleni összefogásra irányultak. Ez a laza koalíció – mivel Magyarország sem mint fenyegetés, sem mint az egyensúly eltolódás érdekeinek előőrse az európai katonapolitikában nem jelentkezik – önmagában összeomlik és súly nélkül marad annak dacára, hogy népállományilag körülbelül 40 milliót számlál és katonai erejét húsz éven át a nyugati hatalmak anyagi és erkölcsi támogatásával kifejlesztette, vagyis egy nagyhatalom katonapolitikai súlyával kellett volna bírnia az európai és világpolitikában”. Ez volt az elsődleges oka annak, hogy a náci Németország hatalmi befolyása Közép-Európában akadály nélkül érvényesülhetett.

Véleményük szerint a megkötendő békeszerződés legfőbb törekvése a tartós nagyhatalmi együttműködés kialakítása, egy hosszú békeidőszak megteremtése volt. Ennek egyik alappilléret a közép-európai országok érdekeinek figyelembe vétele és ellentéteinek kompromisszumos megoldása jelentette.

„Ez pedig logikusan – a történelmi múlt minden érvével – Közép-Európában egy erős politikai tényezőt követel. A különböző államok laza vagy szorosabb katonai koalícióba tömörítése, vagy föderatív szervezése minden nemzetközi alátámasztás ellenére is csak laza magot fog képviselni, nélkülözni fogja az egységet, esélyt, tekintélyt és felelősséget nem fog ismerni éppen úgy mint az a múltban történt. ...Ha megfontoljuk azt a történelmi ténytet, hogy ebben a medencében egyetlen politikai alakulat sem maradt meg tartósan addig, míg olyan nem keletkezett, mely a medencét teljes egészében ki nem töltötte, egyidejűleg hatalmi törekvéseiben is csak a medencére szorítkozott, akkor megállapíthatjuk, hogy a Kárpát-medence eddig legtartósabb államalakulata Magyarország. Ennek oka csak abban kereshető, hogy a magyarságban élő vitalitás, politikai és vallási türelem más népekkel és fajokkal szemben alkalmassá teszik kiegyensúlyozni tudó politikai szerepre.”

Tömössy Ferenc vk. ezredes. 1945 április végétől vett részt a honvédség munkájában. 1945 decembertől a Műszaki és Szállítási Osztály vezetője. 1947 végén nyugdíjazták. HL HM 1945. eln. 42 860.; HM 1947. eln. 8164.

Visy Lajos vk. ezredes. 1945 áprilistól a HM Elnökség vezetője, decembertől a hadifogolyügyek miniszteri biztosa. 1946 szeptembertől az Anyagi Főcsoportfőnök törzsének irányítója, majd 1947 januártól az Anyagi Főcsoportfőnökség Elvi Alosztály vezetője. 1947 végén nyugdíjazták. HL HM 1945. eln. 34 635.; 1947. eln. 8164.

12 „A Honvédelmi Minisztérium Békeelőkészítő Bizottságának javaslata a békeelőkészítéshez.” HL HM Bée. csop. i. A/V/4.

Az érdekek egyeztetésére és a kompromisszumok kidolgozására a nagyhatalmak részvételével és ellenőrzésével egy „Duna-medence konferencia” összehívását javasolták.

Bírálták a Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályának addigi tevékenységét, mivel az – ismereteik alapján – a határ- és népességi kérdéseket „nem az európai és világviszonylatban igyekeznek megoldani, hanem azt a csonka ország, vagy helyesebben földrajzilag a Közép-Duna medence egy kicsi belső területe határproblémájának tekinti és törekvései oda irányulnak, hogy a néprajzi elhelyeztettség irányában nem is annyira a nagyhatalmak mint az érdekelt államok ellenállásához mérten kiterjeszthesse”.

Elvetették a népcserékre vonatkozó vámuniós javaslatokat is. Úgy vélekedtek, hogy a békeelőkészítésben a katonapolitikai elemzés háttérbe szorult, az objektív értékelés helyett a Külügyminisztérium védekezési anyagot gyűjtött a háborús felelősség megállapításához.

A javaslat befejező részében a békeelőkészítés új formájáról fejtették ki elképzeléseiket. Eszerint a békekonferenciára való felkészülés irányítására a kormány felügyelete alatt, egy tudományos bizottságot kellene létrehozni, amely diplomáciai, politikai, gazdasági és katonai albizottságokból állna. Feladata elképzelések, tervezetek kidolgozása lenne a határ, a népesség, a gazdaság, a politika, a hadsereg kérdéskörében. Szem előtt tartva nagyhatalmi és az egyetemes magyar érdekeket.

A Bizottság békeelőkészítésre tett javaslataira – eddigi ismereteink alapján – egyetlen párt sem reagált, s ebben valószínűleg közrejátszottak a választási előkészületek, valamint az a tény, hogy a békeelőkészítéssel kapcsolatban „nem volt... érdemleges mondanivalójuk”.¹³ Nincs közvetlen bizonyíték arra vonatkozóan sem, hogy a Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztálya reagált volna ezekre a javaslatokra.¹⁴ Feltehető, hogy bizonyos elvekkel, így például, a nagyhatalmi együttműködésen alapuló békerendszer megteremtésével, a közép-európai államok érdekeinek kölcsönös figyelembevételével, valamint egy Duna-konferencia összehívásával egyetértettek. Kétséges azonban, hogy a nagyhatalmak megértésének és támogatásának elnyerésére, valamint a szomszédos államok megbékéltetésére a magyar vezető szerep meghirdetését, illetve annak felvetését járható útnak tartották volna. Úgy tűnik, hogy Kertész István reálisabban mérte fel Magyarország helyzetét és lehetőségeit, ami egy – 1945. szeptember 19-én készült – összefoglalójából is kitérni: „Magyarország legyőzött állam, ezt a háborút katonailag, politikailag, gazdaságilag és bizonyos mértékig erkölcsileg is elvesztettük. Mint Magyarország tehát, a rezsimváltás ellenére sem számíthatunk különös jóindulatra, mert az állam azonos-sága oly nemzetközi jogi alapelv és oly politikai tény, amelyet a legmeszszebbmenő belső változás sem tud kiküszöbölni, hanem bizonyos mértékig csak ellensúlyozni.”¹⁵

Kertész megállapításai – mint az utóbb kiderült – teljes egészében fedték a valóságot. A jelentés megírásának időpontjában zajlottak a Külügyminiszterek Tanácsá-

¹³ Balogh: i.m. 135. o.

¹⁴ Kertész felkérésére Szegedy-Maszák Aladár átnézte a HM javaslatait s nem éppen hízelgő véleményét úgy összegezte, hogy „az egész honvédelmi minisztériumi anyag katasztrofálisan alacsony színvonalú. Eltekintve attól, hogy az iratok a legszörnyűbb stílusban fogalmazódtak, a vezető motívum a mellébeszélés”. A tanulmány lektorának (dr. Fülöp Mihály) szíves közlése.

¹⁵ Fülöp: Világtörténet, i.m. 164. o.

nak londoni tárgyalásai, melyen a Szovjetunió azt az elvet képviselte, hogy Magyarországot – főként a magyar hadsereg által szovjet területen elkövetett atrocitások miatt – „meg kell büntetni”. A Szovjetunió, bár értékelte a demokratikus magyar kormány létrehozását és az általa tett intézkedéseket, továbbra is hangsúlyozta azt a – már 1943-ban kialakított – véleményét, hogy – a háborúban való részvételért – Magyarországot, a magyar népet meg kell büntetni.¹⁶

A Honvédelmi Minisztérium Békeelőkészítő Osztálya 1945 végére kialakította a békekonferencián előterjesztendő álláspontját. A felvetni kívánt problémák a következők voltak: Magyarország biztonsága és a határok kérdései; a honvédség létszáma, szervezete, felszerelése; a hadifogolyszállítás ügye; a haditapasztalatok kicserélése és a katonai tudományos kísérletek problémájának megoldása.

E javaslatok előkészítése után az osztály tevékenységében több hónapos szünet következett, melynek háttérében a kormány békeelőkészítő tevékenységének megtorpanása állt. Ennek oka az volt, hogy a koalíciós pártok nem tudtak közös békecélokat elfogadni, így a magyar békeelőkészítés hosszabb időre holtpontra jutott. A Külügyminiszterek Tanácsának – békeszerződés-tervezetekre vonatkozó – tárgyalásain körvonalazódtak a magyar békeszerződés cikkelyei, s ez sürgette a kormány határozott álláspontjának a kialakítását.

A Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztályának vezetője 1946 április elején – egy tárcaközi értekezleten – felkérte az egyes tárcák képviselőit, hogy sürgősen közöljék az osztállyal a béketárgyalásokon felvetni kívánt problémaköröket.

A honvédelmi tárca – a miniszternél és a honvédség felügyelőjénél tartott – szakértői értekezleten (április 11-én és 12-én) fogalmazta meg azon kérdések listáját, amelyeket a békekonferencián előterjeszteni szándékoztak.¹⁷ Ez lényegében megegyezett az 1945. évi javaslattal, azzal a különbséggel, hogy felvetették a Németországgal szembeni jóvátétel kérdését is. A Szervezési és a Katonai Osztály által elkészített tervezet a békeszerződés aláírása után függetlenné váló Magyarország biztonságát az Egyesült Nemzetek vezetett kollektív biztonsági rendszeren belül látta megvalósíthatónak. Elképzelésük szerint valamennyi állam az Egyesült Nemzetek Szövetségébe fog tartozni. Ennek tagjai elvben lemondanak a katonai támadásról és a politikai ellentéteket nem közvetlenül egymás között, hanem az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának útján, illetve annak döntéseivel fogják megoldani.

A Biztonsági Tanács a béke fenntartására, döntéseinek érvényesítésére, valamint az esetlegesen támadást kezdő államok megfékezésére – nemzeti kontingensekből álló – nemzetközi hadsereget fog fenntartani. Magyarország tagja kívánt lenni mind a biztonsági rendszernek, mind pedig a nemzetközi hadseregnek. Ezért az ország biztonságát „az egyesült és kollektív biztonságon belül a jogos védelem határáig saját hadseregére és népére kívánja alapozni, nehogy újra lefegyverezettsége miatt is áldozatává legyen a Dunavölgyi biztonságot fenyegető erőknek. Magyarország abból indul ki, hogy – mint kis állam – feltétlen bizalommal viseltetik az Egyesült Nemzetek alapokmányában lefektetett elv iránt, mely hitet tesz a nagy és kicsiny nemzet egyenjogúsága mellett, és biztosítani kívánja azt, hogy fegyveres erő alkalmazására, ha csak közös érdek nem kívánja, sor többé ne kerüljön és állambe rendezkedését mielőbb úgy megalkotni igyekszik, hogy az Egyesült Nemzetek

¹⁶ *Juhász*: i.m. 16. o.

¹⁷ HL HM 1946./Bée. csop. i. 12 810.

megbecsült tagjává lehessen. ... Az alapokmány 2. cikk 1. pont szerinti »szuverén egyenlőség« elvi alapján az új magyar hadsereget szomszédainkkal való jogegyenlőség alapján állva az alapokmány 51. cikkében biztosított fegyveres támadás esetén »önvédelmi jog«, illetve a VII. fejezet szerinti békeveszélyeztetés vagy megszegésnek megítélt magatartással szemben történő közös alkalmazásra tartjuk létjogosultnak».¹⁸

Mint látható, a tervezet készítői abból a felvetésből indultak ki, hogy Magyarország, mint az Egyesült Nemzetek tagja, automatikusan részt fog venni a nemzetközi hadsereg szervezetében, s ez legimitálja a honvédség felállításának a jogát.

Ezt az Alapokmány VII. fejezetének 48. cikke¹⁹ azonban nem szavatolta, ennek eldöntése a Biztonsági Tanácsra várt. Mindezeket figyelembe véve célszerűbbnek látszott – mérlegelve a HM Közjogi osztály véleményét – a jogos védelem elvére támaszkodni, mert: „Egy magából ... abból a tényből, hogy Magyarországot az Egyesült Nemzetek Szervezetébe fel fogják venni, még nem lehet biztonságos alapot alkotni ahhoz, hogy egy reménybeli magyar hadsereget ezen az alapon igényelhesünk a békeértekezleten. ... Az Alapokmány által biztosított az az érvelés látszik célszerűnek, hogy a jogos védelem elvével operáljunk elsődlegesen.

Ezért a béketárgyaláson Magyarországnak a nemzetközi béke fenntartása érdekében is feltétlenül szót kell emelni, amellet, hogy mint a Duna-medencében élő azonos régiójú országok katonaságának létszáma olyan elvek alapján állapíttassék meg, hogy egyik ország se érezhesse a másik ország hatalmi túlsúlyát és hogy az itt lévő országok között a hatalmi egyensúly feltétlenül arányban álljon. ... A hatalmi egyensúlyt csak a katonaság létszámán és erején keresztül tudjuk biztosítani, mert minden állam tekintélyének a hatalmi nyomatékát és alátámasztását végeredményben a hadseregnek az ereje adja meg...”²⁰

A honvédség kialakítandó szervezetének tehát olyannak kellett lennie, hogy egyfelől alkalmassá váljon a szomszéd államok esetleges egyenkénti, vagy együttes fegyveres támadásának elhárítására (a nemzetközi hadsereg beavatkozásáig), másfelől rendelkezésre tudja bocsátani a szükséges fegyveres erőt a Biztonsági Tanács felhívására, a nemzetközi béke és biztonság megőrzésére. Az első követelményből adódóan a magyar honvédségnek olyan, korszerűen felszerelt, magas színvonalon kiképzett, erőteljes offenzív hadműveletek sorozatos végrehajtására képes, „védő hadseregnek” kellett lennie, amely biztosítani tudja a fegyveres ellenállást mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a szükséges intézkedéseket meg nem tette. Egy ilyen intézkedés – számításai szerint – váratlan támadás esetén 3-4 heti, várható

18 Az ENSZ Alapokmány idézett cikkei az alábbiakat tartalmazzák: 2. cikk 1. pont: „A Szervezet valamennyi tag szuverén egyenlőségének elvén alapszik.” 51. cikk: „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette. A tagok az önvédelem e jogának gyakorlása során foganatosított rendszabályait azonnal a Biztonsági Tanács tudomására tartoznak hozni és ezek a rendszabályok semmiképpen sem érintik a Biztonsági Tanácsnak a jelen Alapokmány értelmében fennálló hatáskörét és kötelességét abban a tekintetben, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása végett az általa szükségesnek tartott intézkedéseket bármikor megtegye”. Az Alapokmány VII. fejezete – amely az „Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények esetében” címet viseli – rendelkezett a Nemzetközi Hadsereg felállításáról, alkalmazásának különböző módjairól, a tagállamok kötelességéről stb. *Halmosy Dénes*: Nemzetközi szerződések 1945-1982. Budapest, 1985. 30-32. o.

19 A cikk a következőket határozta meg: „A Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányuló határozatait végrehajtásához szükséges rendszabályokban a Biztonsági Tanács megítélése szerint az Egyesült Nemzetek valamennyi tagja vagy azok közül csupán bizonyos tagok vesznek részt” Uo. 31. o.

20 HL HM 1946. Béce. csop. i. 14 933.

feszültségből keletkező agresszió esetén pedig 1 heti védelmet tenne szükségessé. E hadseregnek – előreláthatólag – biztosítania kellene a Biztonsági Tanács által kijelölt korszerű fegyvernemek számára (pl. ejtőernyős) a felvonulási területeket is. Ennek ellátására elsősorban műszaki és közlekedési egységek felállítását tervezték. Ezeket a feladatokat a magyar hadsereg csak úgy tudja teljesíteni, ha hadserege a környező államok mindegyikével azonos szervezettel rendelkezik. Ebből következett, hogy a honvédséget állandó hadkiegészítő és felszerelő keretekkel kellett megszervezni, továbbá szükség volt a megfelelő hadiipari kapacitás kialakítására is. A fegyverkezési és hadseregszervezési egyenjogúság elismerése azonban önmagában nem elegendő a Duna-medence (benne Magyarország) békéjének és biztonságának megteremtéséhez, ezért szükség van – a szomszédos országok erőfölénye miatt – a fegyverkezési szabályozására, ellenőrzésére is.

A „védő hadsereget” – figyelembe véve az ország pénzügyi, gazdasági, népeségi lehetőségeit – 60–70 ezer főnyi békelétszámmal kívánták felállítani, az ország „férfi lakosságának évenkénti maradéktalan katonai kiképzését biztosító és az egyenlő teherviselés elvén alapuló általános védkötelezettség engedélyezése” révén. A hadsereg megalakítása mellett – a területvédelemben fontos szerepet játszó – ún. „milic-hadsereg” felállítását is tervezték. A megszervezendő haderő különleges és hosszú kiképzést igénylő fegyverneménél a 18–24 hónapos, a hadsereg többi részénél pedig az egyéves szolgálati idő bevezetését javasolták.

A 70 ezer fős hadrendet²¹ (l. az 1. sz. mellékletet, 64–65. o.) – az ország teherbíróképességének megfelelően – három-négy év alatt vélték megvalósíthatónak. A honvédség állományában 11 seregettestet kívántak felállítani, a négy kerületi parancsnokságot véve alapul. Ebből 8 gyalog-, a többi pedig páncélos, lovas, illetve repülődandár lett volna. A fegyverzet és felszerelés biztosítását – az egyoldalú függőség és kiszolgáltatottság elkerülése céljából – a nemzetközi hadseregre alapozták.²² Az együttműködésnek, valamint a honvédség korszerű kiképzésének biztosítására a vezérkari, a hadi-műszaki, a hivatásos és tartalékos tiszti kiképzés, valamint csapat- és seregettest gyakorlat tartásának engedélyezését kérték.

Magyarország határainak megvonásánál a Katonai Osztály által szerkesztett szakértői vélemény azzal, hogy elfogadta a második világháború tapasztalatait és a kollektív biztonság elvét, figyelmen kívül hagyta a trianoni „hadászati határokat”. A határmegvonásoknál elsősorban az igazságosság szempontjainak érvényesülését és a magyar igények kielégítését várta.²³

21 A 70 ezer fős békehaderő tervezett hadrendje. HL HM 1946. Bée. Csop. i. 23 027.

22 Csonka Béla hmtk. ezredes, a Békeelőkészítő Bizottság ipari szakértője a hadrend fegyverzeti és felszerelési szükségleteit a következőkben határozta meg: (db)

10 000	puska	160	közepes harckocsi	1500	motorkerékpár
7 000	pisztoly	80	nehéz harckocsi	800	személygépkocsi
40 000	géppisztoly	350	rohamlőveg	2500	3 t tehergépkocsi
1 000	golyószóró	332	tarack	1000	5 t tehergépkocsi
500	géppuska	90	légvédelmi ágyú		
250	könnyű aknavető				
150	nehéz aknavető				
500	gépágyú				

HL 1946. Bée. csop. i. 23 027.

23 HL HM 1946. Bée. csop. i. 12 810.

A Békeelőkészítő Bizottság fontosnak tartotta, hogy tisztázza a hadifoglyok hazaszállításának időpontját és költségeit. A szállítás megszervezését és annak finanszírozását a szövetséges nagyhatalmaktól (mint fogvatartó államoktól) a nemzetközi vöröskeresztől és egyéb európai menekültügyi szervezetektől várták.

A hazaszállítás végső határidejét 1946 novemberében határozták meg.

E tisztázandó kérdéseken kívül szorgalmazták a katonai attasék kinevezésének szabályozását, a haditapasztalatok kölcsönös cseréinek megszervezését, beleértve a vezérkari tisztek külföldi tanulmányútjait, valamint a katonai tudományos kísérletekkel való foglalkozás elismerésének a jogát.²⁴

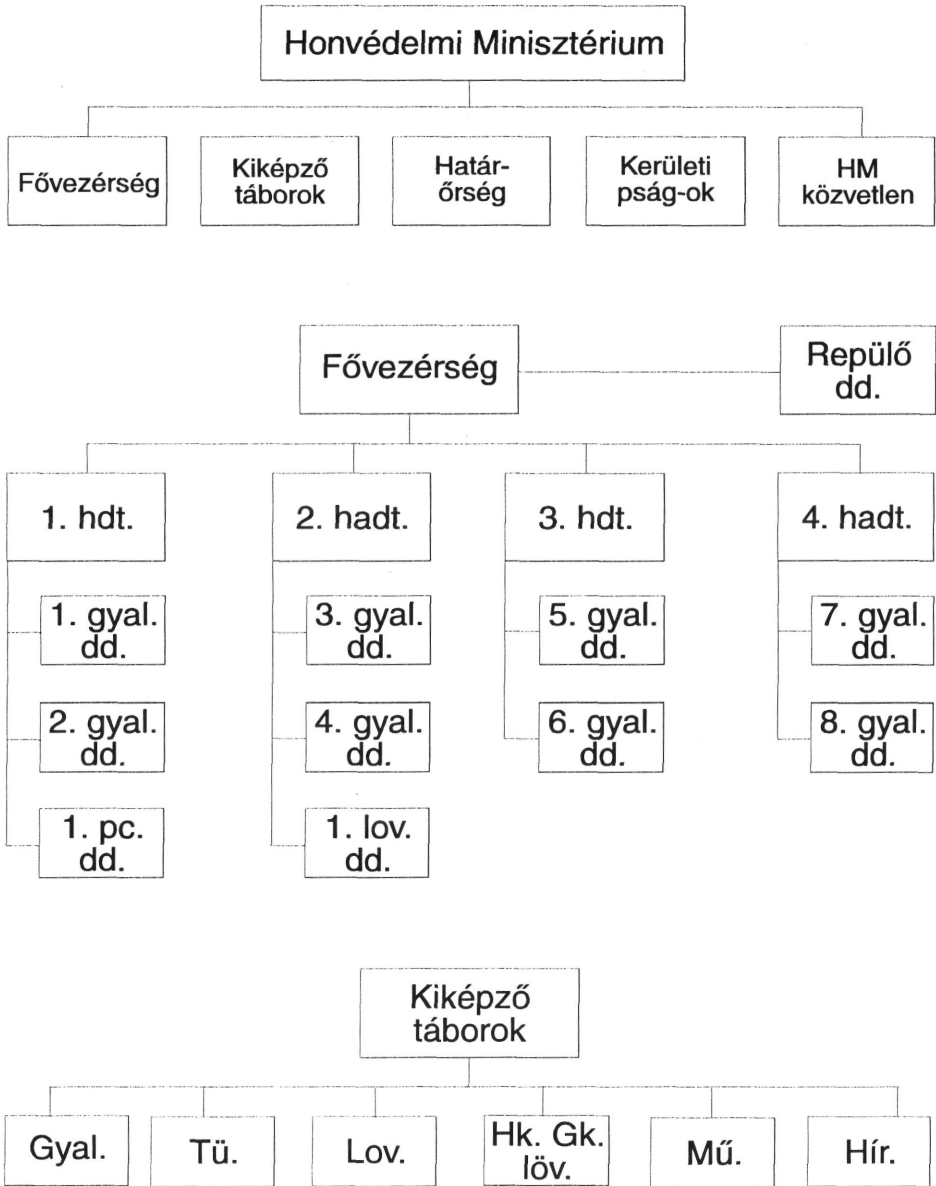
A Honvédelmi Minisztérium Békeelőkészítő Osztálya a fentebb ismertetett javaslatait 1946. április 16-án küldte el a Külügyminisztériumnak, tájékoztatás céljából. Ezt követően Tombor Jenő honvédelmi miniszter parancsot adott a részletes szakértői kidolgozások gyors elkészítésére, melyeket április 30-án terjesztettek elő jóváhagyásra. A miniszter a hadkötelesek igénybevételének – eredeti – 20–60 éves korhatárát 20–50 évre csökkentette, a honvédség létszámát pedig 70 ezer főben állapította meg. A seregtettek szervezésére vonatkozóan a 8 gyalog-, a páncélos, a lovas, a repülődandár, valamint a 10 ezer fős határvidék hadosztály felállítását támogatta, azzal a megjegyzéssel, hogy az ország anyagi lehetőségeinek javulásával sor kerülhet még 4 páncélos dandár beállítására. A fejlesztés első ütemeként az 1945 novemberi létszám (41 430 fő) és szervezet elérését jelölte meg, amely két gyalog- és egy műszaki hadosztályból, a határőrségből, a két kerületi parancsnokságból (ezek alárendeltségében 32 kiegészítő parancsnokság és 171 bevonulási központ), valamint a HM közvetlen alakulatokból, intézményekből állt.²⁵ (L. a 2. sz. mellékletet, 66–67. o.) Végül utasítást adott a hiányzó „milic-hadrend” kidolgozására.²⁶

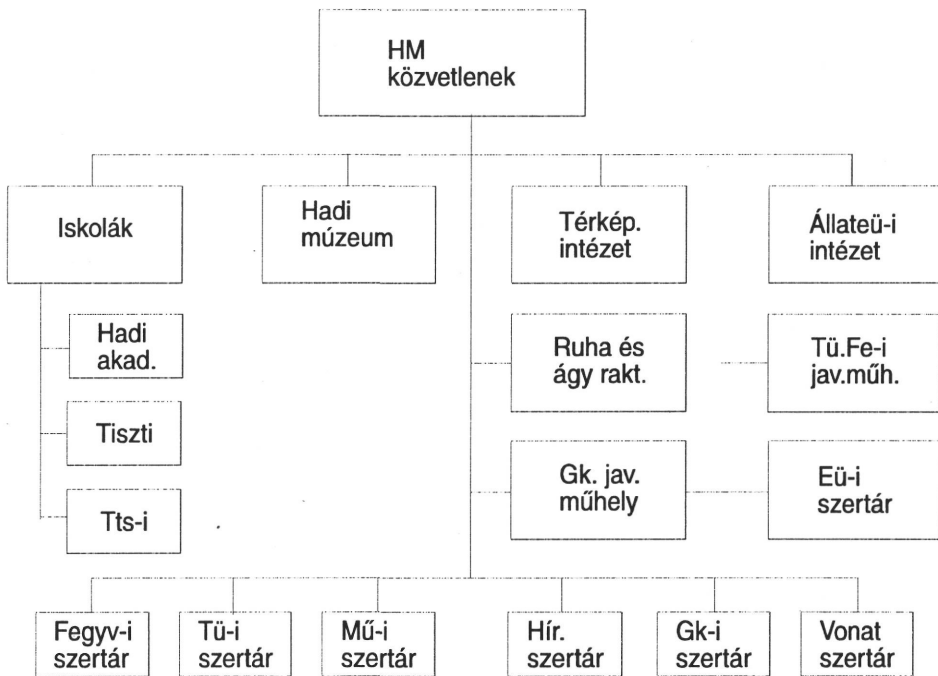
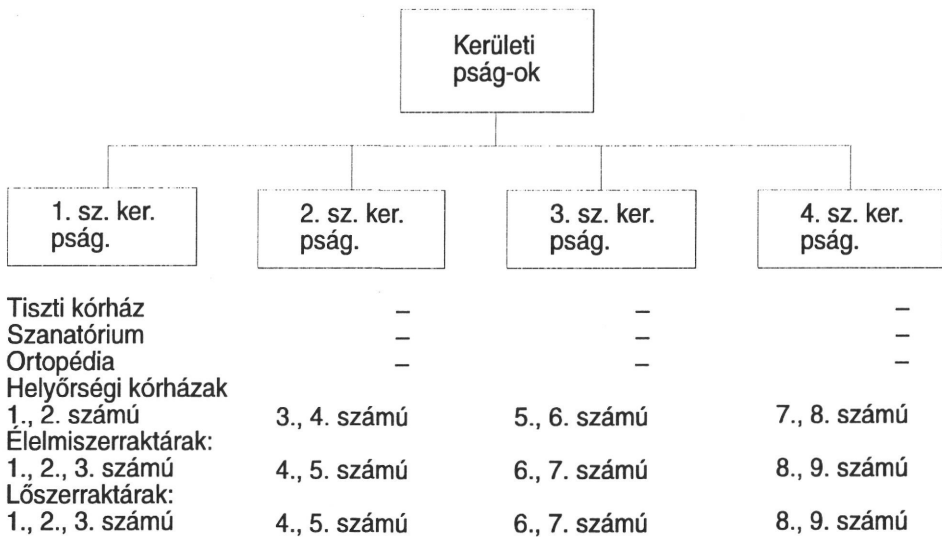
²⁴ Uo.

²⁵ A hadrend létszámát illetően más források 42 071 főt adnak meg. A hadsereg tényleges létszáma 1946 tavaszán 25 285 fő volt. HL HM Szervezési osztály iratai 1945–47. A.; HL HM 1946. Bée. csop. i. A/TV/28.; HL HM 1946. eln. 17 423.

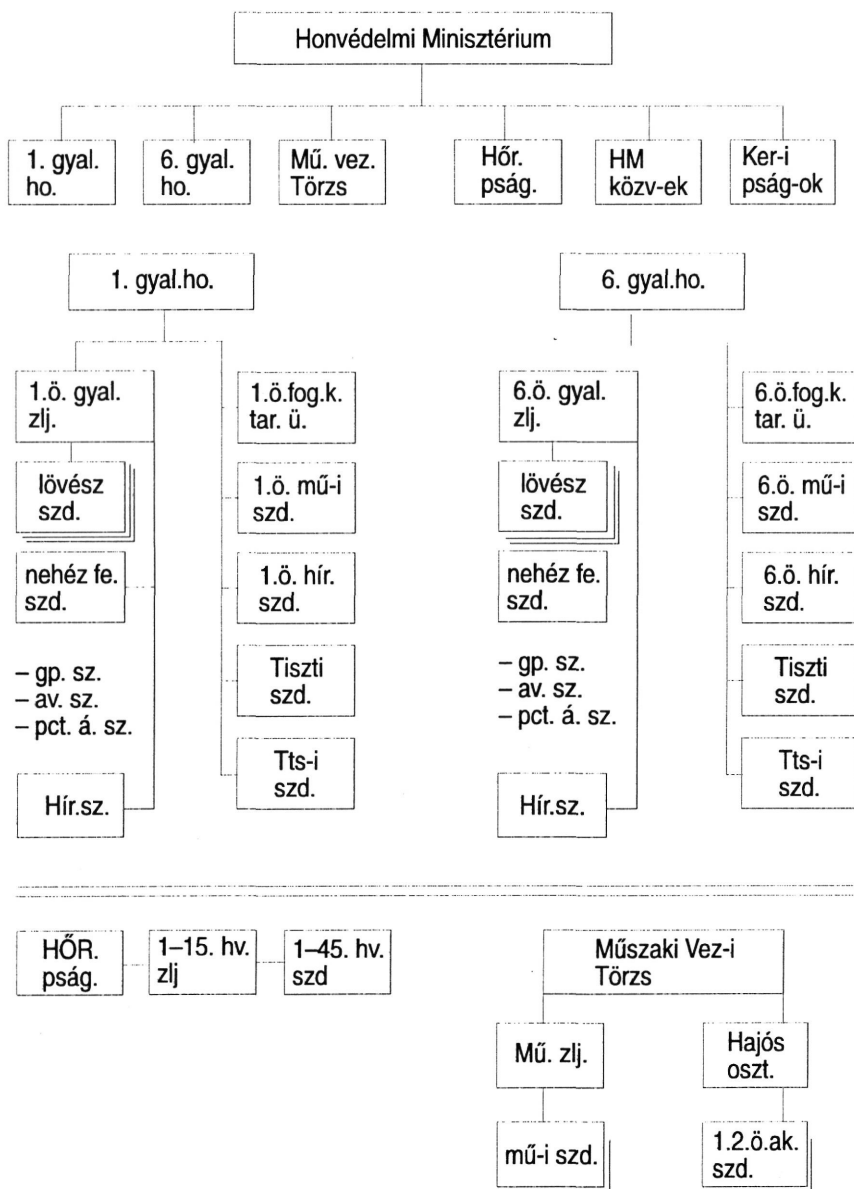
²⁶ HL HM 1946. Bée. csop. i. 13 972.

1. SZ. MELLÉKLET
A 70 000 FŐS BÉKEHADERŐ TERVEZETT HADRENDEJE

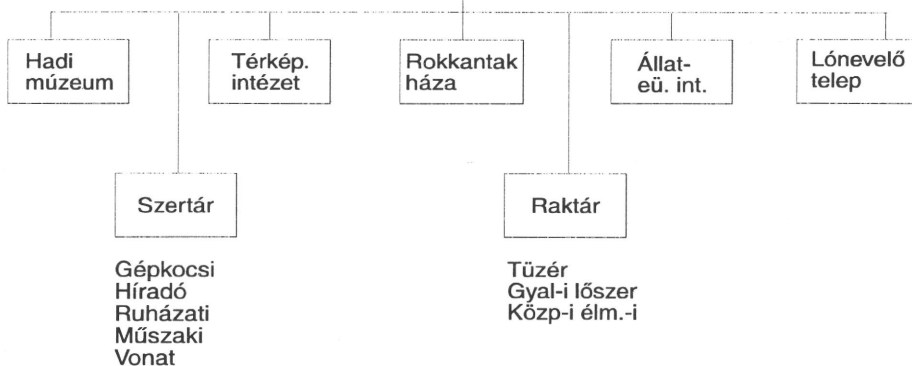
2. SZÁMÚ MELLÉKLET
 A HONVÉDSÉG HADRENDJE 1946. OKTÓBER 1–1947. ÁPRILIS 30.

Kerületi pság.-ok

HM közvetlenek

Az elkészített és jóváhagyott honvédelmi békecélokat – a honvédség felügyelője, Kuthy László altábornagy 1946. május 11-i döntése alapján – a miniszterelnököknek, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság katonai misszióinak, valamint a moszkvai, washingtoni, londoni, párizsi és stockholmi magyar követeknek kívánták eljuttatni.²⁷ Nagy Ferenc miniszterelnök tájékoztatása azért is szükségessé vált, mert a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium között egyre gyakoribbá váltak a súrlódások. Ennek oka az volt, hogy a Külügyminisztérium nem vonta be a katonai szakértőket a kormány békeelőkészítő tevékenységébe, mivel úgy vélte, hogy a honvédelmi tárca által megfogalmazott békecélok – politikailag – nem megvalósíthatóak. Ez abból az átiratból is kiderült, amelyet Tombor honvédelmi miniszter küldött Gyöngyösi külügyminiszternek 1946. május 11-én. Ebben Tombor felhívja a külügyminiszter figyelmét arra, hogy a külügyminiszterek értekezlete elé terjesztett emlékiratában²⁸ figyelmen kívül hagyta az április 16-án ismertetett honvédelmi békecélokat: a jogegyenlőség követelését a biztonság kérdésében, valamint a trianoni határok – Magyarországot fenyegető – hadászati jellegének megszüntetését. Tombor elismerte ugyan, hogy „... a magyar állam háborús magatartása miatt ez a kérdés igen kényes”, de úgy gondolta, hogy erre a nagyhatalmak figyelmét mindenképpen fel kell hívni. Ezért felkérte a külügyminisztert, hogy ezt „... megfelelő formában és helyen pótolni szíveskedjen”, mert szerinte „az állam biztonsági érdekeit az adott sivár körülmények között is megóvni kell”.²⁹

Szemes ezredes május 22-i – a honvédelmi miniszter részére előterjesztett – békeelőkészítéssel kapcsolatos feljegyzése újból sürgette a Külügyminisztériummal való együttműködés javítását és a katonai szakértők bevonását a politikai és gazdasági békecélok kidolgozásába.³⁰ Elítélte a koalíciós pártokat azért, mert nem tudtak megállapodni egy egységes kormányálláspontban és véleménye szerint ennek következménye lett a Külügyminiszterek Tanácsának 1946. május 7-i döntése: Erdély Romániának való odaítélése. Szemes állásfoglalása szerint a demokratikus Magyarország lemondott az egyetemes Magyarország érdekképviseléről, sőt a jelenlegi status quóról is. Ez – úgy vélte – „igen nagy veszélyeket rejt magában a magyar jövő kialakulását illetően”. A sajtóból nyert ismeretei alapján úgy gondolta, hogy a Külügyminiszterek Tanácsában nem alakult ki egységes elvi álláspont Magyarországot illetően, ezért „reményt lehet meríteni, hogy a magyar állam részére a békekötésnél még előnyöket elérhetünk.” A honvédelmi Békeelőkészítő Bizottságnak minden olyan megoldás ellen tiltakoznia kell, amely a „Kárpát-medencében esetleg több, autonóm magyar területet akar létrehozni az amúgy is kicsiny és minden tekintetben szegény magyar állam mellett”. Ez reagálás volt Gyöngyösi külügyminiszter 1946. május 13-i – a budapesti nagyhatalmak képviselőihez intézett – jegyzékére, amelyben – az új határok megállapítása után esetleg fennmaradó – népi kisebbségi csoportok autonómiáját kívánta elérni, az Egyesült Nemzetek felügye-

27 A miniszterelnök május 22-én, a SZEB Katonai osztálya és az angol és amerikai katonai missziók május 27-én kapták meg a tájékoztatókat. HL HM 1946. Bée. csop. i. 15 414. és 16 461.

28 Gyöngyösi János külügyminiszter a magyar–román területi és nemzetiségi kérdésre vonatkozóan Emlékiratot adott át a szövetséges nagyhatalmak budapesti képviselőinek 1946. április 27-én. Ebben az erdélyi magyarság sajátos földrajzi elhelyezkedésére való tekintettel a „nemzetiségi egyensúly” elvének alkalmazását ajánlotta. Leszögezte azt is, hogy a magyar kormány nem zárkózik el olyan rendezéstől sem, amely a területi problémák megoldásához nemzetközileg ellenőrzött népszavazás útján kíván eljutni. *Balogh*: i.m. 178–179. o.

29 HL HM 1946. Bée. csop. i. 15 219.

30 HL HM 1946. Bée. csop. i. 16 450.

lete alatt.³¹ Szemes ezredes véleménye szerint Magyarországnak mindenekelőtt területi előnyök elérésére kell törekednie, még akkor is, ha ennek kicsi a valószínűsége.

Ha ezek a törekvések teljesen eredménytelenek lennének, csak akkor lehet Magyarországnak a „kisebbségi jog nyújtotta vékony lehetőségbe” kapaszkodnia, amely a határon túl élő magyar tömegeket esetleg megmentheti. Ebben az esetben mindent el kell követni, hogy az az államélet minden területére, így a katonai szolgálatra is kiterjedjen, „... magyar seregtestek felállítását, magyar vezénylet elérését kell szorgalmazni az egyes államokon belül”.

Az előterjesztés befejező részében ismét kitért a Honvédelmi Minisztérium és a Külügyminisztérium közötti együttműködés javításának szükségességére, valamint arra az igényre, hogy emlékiratok, jegyzékek ne születhessenek a honvédelmi miniszter, mint a „magyar biztonság érdekeinek alkotmányjogilag is felelős tényezője” véleménye nélkül,

A Külügyminisztérium, akceptálva e kérdést, az erdélyi autonómia kérdésének felvetődésekor kikérte a Békeelőkészítő Bizottság szakértői véleményét az autonómia katonai következményeiről. A Bizottság 1946. május 27-én megtartott értekezletén – kisebb vita után elfogadta azt a javaslatot, hogy az erdélyi magyarság számára lehetővé kell tenni önálló seregtestek felállítását és a magyar vezényleti nyelv használatát.³² A független Erdély hadseregére vonatkozó részletes terv július elejére készült el.³³ Az elképzelések szerint az erdélyi hadsereg a hadosztályok szintjéig, külön – nemzetiségkénti – alakulatokból szerveződne meg. A hadsereg igazgatásában és vezényletében egyenrangú lenne a magyar és a román nyelv. Fontos alapelveként fogalmazódott meg az is, hogy a hadsereg az Egyesült Nemzetek Vezérkari Bizottságának felügyelete alatt álljon és kiképzők küldésével segítsék a kiképzést.

Az erdélyi hadsereget az Egyesült Nemzetek által vezetett kollektív biztonsági rendszer tagjaként képzelték el, ezért a hadsereg jogalapját ugyanúgy az ENSZ alapelveivel indokolták, mint a magyar honvédség esetében. Részletesen szabályozták a legfelsőbb vezetés elveit, a parancsnoklási viszonyokat, a tiszai és tiszthelyettesi kiképzést, az egységek elhelyezését, valamint a hadsereg alkalmazásának elveit.

A honvédelmi tárca 1946 nyarán kétségbeesett erőfeszítéseket tett arra, hogy az általa megfogalmazott békecélok a kormányprogram részévé váljanak és elképzeléseik elnyerjék a Minisztertanács politikai jóváhagyását. Ezért – a kormány gazdasági békejavaslatairól készített – összefoglaló véleményükben (1946. június 26-án)³⁴ újból megfogalmazták azokat az elveket, amelyeket – szerintük – a békekonferencián képviselni lehet. Bízta abban, hogy ez a magyar államot súlyosan érintő kööttségek felszámolását eredményezheti. A területi kérdések ügyében a kormány legfontosabb feladatának továbbra is az államhatárok fenyegető hadászati jellegének megszüntetését tartották.

³¹ Balogh: i. m. 190. o.

³² A bizottság jelenlévő tagjai közül Beleznay István vk. ezredes, Czebe Jenő vk. alezredes, Szemes István ezredes, Visy Lajos vk. ezredes támogatta, Csonka Béla hmtk. ezredes tartózkodott, míg Tömössy Ferenc vk. ezredes ellenezte a javaslat elfogadását. HL HM 1946. Bée. csop. i. 16 724.

³³ HL HM 1946. Bée. csop. i. 20 626.

³⁴ HL HM 1946. Bée. csop. i. 19 802.

Álláspontjuk szerint a csehszlovák–magyar, a román–magyar, és a jugoszláv–magyar területrendezések és területi viták – a nemzetközi jog értelmezése szerint – nem tekinthetők háborúnak. Ezek a történések nem illeszthetők – a németek által kirobbantott – második világháború folyamataihoz. Az első és második bécsi döntés olyan nemzetközi szerződés volt, melyet a csehszlovák és a román kormányok kértek a területi viták eldöntésére. A magyar hadsereg pedig Bácska területére csak Belgrád eleste, a jugoszláv állam felbomlása és az önálló horvát állam kikiáltása után vonult be.

A továbbiakban a feljegyzés a következő érveket hangsúlyozta a Honvédelmi Minisztérium álláspontjának bizonyítására: „... A nemzetközi szerződéseket olyan kormányok hagyták jóvá, amelyeknél a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államoknak akkreditált követségei voltak, és az említett nagyhatalmak a területrendezés ellen nem tiltakoztak. A magyar állam részére csak sajnálatos az a körülmény, hogy ezeket a szerződéseket más nagyhatalmak sem előzetesen, sem utólag nem hagyták jóvá. A történelem és a nemzetközi jog alig ismer példát olyan nemzetközi szerződésre, melyet a világ összes hatalmai jóváhagytak és a szerződés szempontjából azt tartjuk lényegesnek, hogy a csehszlovák és román államok részéről olyan kormányok hagyták jóvá, melyeknél a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államoknak akkreditált követségei voltak, vagyis általuk is törvényesnek elismert kormányok.

Jugoszláviával kapcsolatban meg kell állapítani, hogy a magyar állam részéről kötött örök barátsági szerződés a két állam közötti terület elrendezésének kérdését nyitva hagyta. Katonai magatartására pedig találunk nemzetközi precedenst.

A magyar állam részéről történt 1938-as, 39-es és 40-es területrendező és -szerző lépések nem irányultak az Egyesült Nemzetek ellen...”

A háborús felelősség kérdésében kifejtették, hogy Németország gazdasági és katonai nyomásának sem Magyarország, sem a többi közép-európai állam nem tudott ellenállni. Ebből következően Magyarország felelőssége is csökken: „... A szövetségesek elleni háborúban Magyarország magatartását elvitathatatlan vonakodás jellemezte. A háború tervezésében, előkészítésében nem vett részt. A háborúból való kilépésre és átállásra, annak megindulásától kezdve, a hadászati helyzettől függően, a magyar nép teljes készséget mutatott. ...A németeknek nyújtott katonai segítség mértékét a német fenyegetés határozta meg. A nyújtott katonai segítség nagysága csak annyi, amennyivel el tudja kerülni, hogy a harmadik birodalom töretlen fegyveres ereje az önálló magyar állam kereteit szétzúzva és cselekvési szabadságát megszüntesse.” E tényeket figyelembe véve – úgy vélték, hogy Magyarország „erkölcsileg csak részben felelős, ...háborúja semmi esetre sem hódító, vagy éppen általa előkészített és indított támadó háború.”

A honvédelmi kormányzat elismerte felelősségét a háborús magatartásával okozott károkért, s nem kívánt az anyagi és erkölcsi elégtétel alól kibújni. Ugyanakkor fenntartotta azt a kívánságát, hogy „Magyarország politikai, földrajzi és gazdasági helyzetét a győztes nagyhatalmak mérlegeljék, méltányolják a történelem figyelembevételével és a békés élniakarás általános emberi szempontja szerint.”

Az összefoglaló végén ismét bírálták a magyar kormány békeelőkészítő tevékenységét, amely – szerintük – túlzottan figyelembe vette a nagyhatalmak elképzeléseit és önként lemondott a problémák felvetéséről. Ez pedig Magyarország érdekeinek súlyosan árthat. Így a Honvédelmi Minisztérium a „nemzet jövője

szempontjából... nem tartja célszerűnek a békecélok tekintetében a nagyhatalmak előzetesen kipuhított elképzeléseihez való ilyen erős alkalmazkodást, mert azoknak az elkövetkezendő nemzedék vagy nemzedékek számára a nemzeti megújulás demokratikus öntudatának szempontjából is irányt kell mutatni.

A magyar nép éppen azért szabotálta a háborút, mert az számára kényszerháború volt és sajátos nemzeti aspirációit a szövetségesek oldalán vélte, legalább részben, elérhetőnek. Ezért állt szemben a hivatalos politikával és ezért vonja ma felelőségre volt vezetőit... A területi törekvések adott hatalmi viszonyok mellett eredménytelenek is maradhatnak, de a problémák felvetése nélkül, önként lemondással, feltétlenül eredménytelenek.”

A fentebb ismertetett elképzelések érvényesítéséhez természetesen – az adott kül- és belpolitikai helyzetben – nem voltak meg a feltételek. Nem volt nagy a valószínűsége annak, hogy a kormány – sok vita után – kialakult álláspontját a határok kérdését illetően megváltoztassa. A kormánydelegáció moszkvai, washingtoni és londoni tárgyalásai világosan jelezték – amit a Külügyminiszterek Tanácsa üléséről érkező hírek megerősítettek –, hogy Magyarországnak egyik nagyhatalom támogatását sem sikerült megszereznie a maga számára. A honvédelmi békecélok újra és újra ismétlődő előterjesztése tovább növelte a tárca elszigetelődését. Mutatta ezt az is, hogy a Minisztertanács 1946. június 7-i ülésén jóváhagyta a politikai és gazdasági béke delegációk összetételét, míg a katonai delegációra vonatkozó javaslatot elutasította. Ennek oka az volt, hogy – Gerő Ernő közlekedési miniszter javaslatára – katonák kiküldését nem tartották szükségesnek. A probléma megoldására Szemes ezredes és a Külügyminisztérium Békeelőkészítő osztályának munkatársai 1946. július 8-án megbeszélést tartottak. Megállapodtak abban, hogy a következő minisztertanácsi ülésre előterjesztik a katonai béke delegáció összetételére vonatkozó javaslatot.

A delegáció – elképzelésük szerint – négy főből állna: a delegáció vezetője Tombor Jenő vezérezredes, honvédelmi miniszter lenne; titkára Szemes István ezredes, beosztott vezérkari tiszt, Czebe Jenő vk. alezredes, segéd tiszt és tolmács, Eszterházy Menyhért hadnagy. Amennyiben a magyar béke delegáció mellett politikai küldöttség is részt venne, úgy a HM a maga részéről Bajcsy-Zsilinszky Endrénét javasolná, mert személye szimbolizálja Magyarország védtelenségét és – férje révén – a szövetségesek ügyéért folytatott harcot a németek és a nyilasok ellen.³⁵

A Minisztertanács 1946. július 10-i ülésén továbbra sem született döntés a katonai delegációk ügyében, mivel a kormány tagjai arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a békekonferenciára – politikai és gazdasági okok miatt – minél kevesebb katona utazzon ki. A honvédelmi miniszter tiltakozása miatt a kérdés eldöntését a Tombor és Gyöngyösi közötti tárgyalásokra bízták.³⁶ Ennek eredményeként a Minisztertanács július 19-én jóváhagyta a katonai delegáció kiküldésének tervét és eldöntötte annak összetételét. (Tombor vezérezredes, Szemes ezredes és Czebe alezredes.)³⁷

A katonai delegáció hatáskörének szabályozása, valamint annak megakadályozása érdekében, hogy a katonai delegáció – esetleg – politikai szakértői státuszba

35 HL HM 1946. Bée. csop. i. 16 450.

36 HL HM 1946. Bée. csop. i. 21 484.

37 Tombor honvédelmi miniszter július 25-i halála következtében a delegáció két főre csökkent. HL HM 1946. Bée. csop. i. 22 101.

csússzon át, Szemes ezredes a kérdés tisztázását szorgalmazta Gyöngyösi külügyminiszternél.³⁸ Az 1946. július 25-én és 31-én megtartott találkozók³⁹ Gyöngyösi ismertette saját és minisztériuma véleményét, miszerint a „...katonai anyag jóformán hasznavehetetlen. Sok politikai és olyan okfejtést is tartalmaz, amelyeket nem igen lehet felhasználni, mert hatalmi szempontok magyar részről a békekonferencián fel sem merülhetnek. Mi csak békét elfogadó állam vagyunk”. A magyar kormány lehetőségeit illetően a külügyminiszter kevés esélyt látott arra, hogy a békeszerződés-tervezetben foglaltakat meg lehessen változtatni, mivel a békeszerződéseket „diktátum jellegűnek” tartotta, melyek a nagyhatalmak érdekei alapján fogalmazódtak meg. Ezzel szemben Szemes ezredes továbbra is azt hangsúlyozta, hogy Magyarország biztonsági és hatalmi szempontjait meg kell kísérelni valamilyen formában érvényesíteni. A legfontosabb diplomáciai feladatnak éppen azt tartotta, hogy „ezek a szempontok olyan csomagolásban fogalmaztassanak, hogy még jelenlegi súlyos helyzetünkben is előadhatók legyenek”. Rendkívüli fontosságot tulajdonított annak is, hogy a magyar békeszerződés-tervezet valamennyi pontját „katonai szemmel is megvizsgálhassuk, hogy a szuverenitás és biztonság érdekei még a legszívárabb körülmények között is megóvhatók legyenek”.

Nem volt egyetértés a honvédség jövődő létszámát és funkcióját tekintve sem. Gyöngyösi szerint az állam gazdasági ereje nem teszi lehetővé a 70 ezer fős hadsereg eltartását. Mindenképpen alacsonyabb létszámú és főleg az újjáépítésre megszervezett haderőt szeretett volna biztosítani Magyarországra részére. Szemes az – említett létszámú – hadsereget fenntarthatónak ítélte.

A magyar békeszerződés-tervezet katonai előírásainak – Gyöngyösi által történő – ismertetésekor Szemes ezredes felhívta a figyelmet azokra a kérdésekre, amelyeket nem szabályoztak. Így például a hadkiegészítésre, a tisztí kiképzésre, a katonai nevelőintézetekre, katonai attasék kiküldetésének ügyére, továbbá az ellenőrzés technikai eljárásaira. Szemes ezredes ragaszkodott a Honvédelmi Minisztérium ezzel kapcsolatos véleményének írásos összefoglalásához és – a későbbi egyoldalú magyarázatok és értelmezések elkerülése érdekében – ennek ismertetéséhez a békekonferencia katonai küldöttségeivel. Gyöngyösi beleegyezett, hogy a HM megtegye észrevételeit az egész békeszerződésre (annak politikai és gazdasági előírásaira) vonatkozóan.

A honvédelmi tárca békeszerződéssel kapcsolatos álláspontját Zentai Vilmos honvédelmi államtitkár ismertette a Minisztertanács 1946. augusztus 6-i ülésén.⁴⁰

A békeszerződés-tervezet katonai rendelkezései – álláspontjuk szerint – megfosztották az országot az ütőképes, korszerű, mozgósítható haderőtől és ezzel az „önálló politikai cselekvésre és szuverenitásának saját fegyveres erejével való megvédésére csaknem képtelenné teszik. Bekövetkezett az, hogy a hadsereg, csakúgy mint a Trianon utáni időkben – érezve azt, hogy képtelen egy önálló magyar politikához elátamasztást adni –, önkéntelenül is bizonyos fokig sodorni fogja azt, olyan biztonsági rendszerek és szövetségek felé, amelyek a biztonság látszólagos alátámasztását megteremtik. Ezért a honvédelmi kormányzat véleménye szerint

38 HL HM 1946. Bée. csop. i. 22 434.

39 HL HM 1946. Bée. csop. i. 22 751. és 23 009.

40 HL HM 1946. Bée. csop. i. 23 230. és 23 435.

a kollektív biztonság elvére kell támaszkodni és Magyarország mielőbbi felvételére az Egyesült Nemzetek szervezetébe és a nemzeti becsületet és szuverenitást sértő katonai korlátozó rendelkezések mielőbbi megszüntetésére törekedni”.

Szükségesnek tartották, hogy a békekonferencián részt vevő államokat azokról a lépésekről is tájékoztassák, melyeket a háború szabotálásával a magyar hadsereg tett a Szövetségesek ügyéért. Újból megfogalmazták azt az igényüket, hogy a kormány legfontosabb feladatának a fenyegető hadászati határok valamilyen formában történő feloldását tartják. A kiutazó katonai delegáció feladatának tartották annak tisztázását, hogy mit jelent a haderő jogosultságát indokló: „belső jellegű céloknak és a határok helyi megvédeése céljának megfelelő” megfogalmazás, valamint a katonai előírások pontosítását. Ezek a következők voltak: a szovjet vasút- és útbiztosító egységek létszámának pontos meghatározása, a honvédséggel való együttműködés elveinek rögzítése, a védrendszer szabályozása, melynek keretében a 70 ezer fős hadsereg felállítható, a kihurcolt magyar hadianyagok visszaszállítása, a hadifoglyok hazaszállítási időpontjának meghatározása és az erre vonatkozó „mihelyt lehetséges” konkrétabb megfogalmazása, a „német eredetű hadianyag” fogalom tisztázása, a kiképzés, a katonai attasék kinevezése, a haditapasztalatok kicserélésének szabályozása, valamint a békeszerződés végrehajtásának ellenőrzése.

A fenti észrevételek képviselőjére és a békekonferencián – esetleg – felmerülő katonai problémák tisztázására Zentai Vilmos a katonai delegáció mielőbbi útnak indítását kérte. Ezzel Nagy Ferenc miniszterelnök is egyetértett és intézkedett, hogy Gyöngyösi János külügyminiszter – mint a magyar béke delegáció vezetője – azonnal intézkedjen a katonai delegáció Párizsba történő kiutazása ügyében.⁴¹

A békeszerződés-tervezetre tett javaslatok ismertetésével a Honvédelmi Minisztérium békeelőkészítő tevékenysége lényegében befejeződött. A katonai delegáció feladata ezen elképzelések érvényesítése lett a békekonferencia katonai albizottságában.

Ennek sikerét azonban megkérdőjelezte a békekonferencia konzultatív jellege, valamint az a tény, miszerint a békeszerződés-tervezetek bármiféle megváltoztatására csak az el nem döntött kérdések esetében nyílt lehetőség. Erre is csak abban az esetben, ha azt a nagyhatalmak egyöntetűen támogatták. Ezért a magyar katonai elképzelések érvényesítésének szándéka olyan illúzió volt, amely azt feltételezte, hogy a nagyhatalmak politikájában, döntéseiben a jogos sérelmek orvoslása és az igazságosság szempontjai fognak érvényesülni a nagyhatalmi érdekek fölött.

⁴¹ A katonai delegáció Párizsba való kiutazására 1946. augusztus 15-én került sor. HL HM 1946. Bée. csop. i. A/VII/1-2.

Imre Okváth

THE ACTIVITY OF THE MINISTRY OF HOME DEFENCE
IN THE CAUSE OF THE PEACE PREPARATIONS, 1945-1946

Summary

The claims of the Ministry of Home Defence concerning the national security, the question of the borders and the problems of the national minorities tallied neither with the aspirations of the government nor the efforts of the Ministry of Foreign Affairs and a serious conflict was born between the two ministries. The military leadership didn't want to take cognizance of the fact that there will be no possibility on the peace conference to change the draft treaties, prepared by the great powers. Consequently the intention of asserting the Hungarian military conceptions was merely an illusion what postulated the predominancy of truth in contravention to the political interests of the great powers.

Imre Okváth

L'ACTIVITÉ PRÉPARATRICE DE LA PAIX DU MINISTÈRE DE LA DÉFENSE
NATIONALE EN HONGRIE
1945-1946

Résumé

Le but de l'essai est de montrer un champ plus retreint de la préparation hongrois de la paix: l'activité préparatrice de la paix du Ministère de la Défense Nationale. L'opinion du Ministère de la Défense Nationale sur les exigences de pouvoir hongroises, sur la sécurité du pays, sur les frontières et sur les minorités n'a rencontré ni celle du gouvernement, ni celle du Ministère des Affaires Étrangères, par conséquent un vif conflit s'est formé entre les représentants de ces deux ministères. La direction militaire n'a pas pris acte du fait que lors de la conférence de paix il n'y aurait pas de possibilité de changer les projets de traités de paix, rédigés par les grandes puissances. C'est pourquoi l'intention de réaliser la conception militaire hongroise était une illusion, parce que le Ministère de la Défense Nationale supposait que dans la politique des grandes puissances les aspects de la justice et de la guérison des griefs entreraient en jeu, à la place des intérêts des grandes puissances.

Imre Okváth

DIE TÄTIGKEIT DES MINISTERIUMS FÜR LANDESVERTEIDIGUNG ZUR
VORBEREITUNG DES FRIEDENSVERTRAGES IN UNGARN
1945-46

Resümee

Im vorliegenden Aufsatz behandelt der Autor einen Aspekt des Friedensvorbereitungen des ungarischen Staates, die Tätigkeit des ungarischen Ministeriums für Landesverteidigung. Die ungarischen Machtansprüche, vom Ministerium für Landesverteidigung formuliert, die Sicherheit des Landes, die Ansichten des Ministeriums über die Landesgrenzen sowie über die Frage der nationalen Minderheiten waren den außenpolitischen Bestrebungen des Außenministeriums bzw. der Regierung nicht im Einklang, was zur Entstehung scharfer Konflikte zwischen den Vertretern der beiden Portefeuilles führte. Die militärische Führung nahm nicht zur Kenntnis, daß es in der Friedenskonferenz keine Möglichkeit zur Veränderung der von den Großmächten konzipierten Friedensverträge geben wird. So beruhte die illusorische Absicht, den Vorstellungen der ungarischen militärischen Führung Geltung zu verschaffen, auf der Annahme, die Politik der Großmächte werde nicht von ihren Interessen, sondern von den Gesichtspunkten der Gerechtigkeit bzw. von Absicht geführt, begründetes Unrecht zu heilen.

Имре Окват

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МИНИСТЕРСТВА ОБОРОНЫ ПО ПОДГОТОВКЕ МИРА
В ВЕНГРИИ 1945-1946 ГГ.

Резюме

Статья ставит своей целью показать деятельность по подготовке мира самого узкого сегмента венгерской деятельности по подготовке мира, а именно работы Министерства Обороны в этом направлении. Государственные претензии Венгрии, сформулированные военным министерством, и его концепции в отношении безопасности страны, в вопросах государственных границ и национальных меньшинств не встречали понимания правительства, а также не соответствовали политическим стремлениям Министерства Иностранных Дел, вследствие чего между представителями обоих министерств возник острый конфликт. Военное руководство оставило без внимания тот факт, что на мирной конференции не будет возможности осуществить проекты мирного договора, сформулированные великими державами. Поэтому намерение осуществить венгерские военные соображения были такой иллюзией, которая предполагала, что в политике великих держав будут осуществляться точки зрения заживления справедливых обид и восстановления справедливости, а не прежде всего великодержавные интересы.